

СЛОВ'ЯНСЬКЕ ТЕРМІНОЗНАВСТВО: ПРОБЛЕМАТИКА Й ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Вікторія Людвігівна Іващенко*

Започатковане ще перекладацькою діяльністю Кирила та Мефодія (творців першої філософської термінології на слов'яно-болгарській мові) слов'янське термінознавство постає з практики укладання першого міжнародного проекту – Словника слов'янської лінгвістичної термінології (“Slovník slovanské lingvistické terminologie = Словарь славянской лингвистической терминологии = Dictionary of Slavonic Linguistic Terminology”), який було ініційовано в 1960 р. Зусиллями членів Міжнародної термінологічної комісії на його засадах виформовується слов'янська перекладна термінографія як один із дослідницьких напрямів. Основними завданнями сучасного славістичного термінознавства є перегляд деяких традиційних постулатів загальної теорії терміна з огляду на когнітивний поворот у філософії науки та створення лінгвотехнологічної концепції розвитку прикладного термінознавства. Сьогодні перед слов'янським термінознавством як розділом слов'янського мовознавства стоїть виклик вироблення власних теоретичних засад і перспектив розвитку. Особливого вивчення потребує проблематика: слов'янського перекладного термінознавства з огляду на укладання міжслов'янських галузевих словників; слов'янського діалектного, історичного, порівняльного та зіставного термінознавства; слов'янської комп'ютерної термінографії з перспективою створення електронних термінологічних словників, побудови термінографічних баз даних, інтегрованої термінографічної системи й термінологічного порталу слов'янськими мовами.

Ключові слова: слов'янське термінознавство, загальне термінознавство, перекладне термінознавство, перекладна термінографія, міжслов'янські галузеві словники, діалектне термінознавство, порівняльно-зіставне термінознавство, термінологічні бази даних, комп'ютерна термінографія, термінологічний портал слов'янськими мовами

Сьогодні в річищі глобалізаційних процесів, культурної, економічної та політичної інтеграції різномовних спільнот перед сучасним термінознавством стоїть виклик збереження слов'янської ідентичності мовних форм вираження термінів, інтернаціональних за своїм змістом, що передбачає активну розбудову проблематики *слов'янського (славістичного) термінознавства*, яка, наслідуючи традиції лінгвістичної славістики, має дещо свою специфіку й,

* Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, Україна; vicivashchenko@ukr.net

сподіваємося, стане предметом регулярного обговорення не лише на міжнародних конференціях, симпозіумах, форумах, з'їздах, а й на сторінках міжслов'янських термінологічних видань, які чекають на своє започаткування. Насамперед вона пов'язана з особливостями сучасного поліпарадигмового термінознавства як між- і трансдисциплінарного синтезу конкретної галузі знання, логіки, системології, семіотики та лінгвістики в їх тісній взаємодії з інформаційними технологіями. Значною мірою загальні тенденції його розвитку на зламі століть визначає “когнітивний поворот у філософії науки” (Білоус 2008: 27), або “когнітивізація науки”, що, за спостереженням докт. філос. наук М. П. Зав'ялової, можна сформулювати так: у філософії – перехід від класичної до неklasичної форми розвитку гносеології, її антропологізації та соціалізації; в науці – перехід до нового типу об'єктів пізнання та підвищення суб'єктивізації пізнавального процесу; в соціумі – перехід від предметної до знаннєвої форми капіталу, що спричинило інформатизацію всіх сфер суспільного життя та зростання ролі знання, особливо наукового (Зав'ялова 2012: 5). Саме ці чинники сприяли впровадженню майже в усіх сферах людської діяльності новітніх технологій, які “посилюють значення інформаційного ресурсу в житті суспільства” (Мищенко 2011: 328).

Ось чому для сучасного славістичного термінознавства першочерговими завданнями можна визначити такі: 1) у *теоретичному аспекті* – а) перегляд деяких традиційних положень загальної теорії терміна, сформульованих ще до когнітивізації науки, зокрема й лінгвістичної, на засадах інженерної концепції розвитку термінології, випрацьованої лише для потреб стандартизації та унормування науково-технічних термінів; б) розроблення нових теоретичних положень на засадах уже когнітивізованої філософії науки, й лінгвістики зокрема, з урахуванням особливостей використання термінів у соціогуманітарній сфері з огляду й на виконувану ними комунікативну функцію у професійному середовищі; 2) у *практичному аспекті* – розроблення лінгвотехнологічної концепції розвитку прикладного термінознавства з урахуванням особливостей соціального запиту на термін і мовне регулювання термінології в різних слов'янських країнах. На створенні “новітньої концепції прикладного термінознавства” як “нагальної потреби сучасності” уже давно наголошують деякі дослідники, щоправда, акцентуючи увагу лише на проблемах термінотворення, стандартизації й уніфікації терміносистем, створення термінологічних баз даних та редагування фахового тексту (Мищенко 2011: 328).

Згадаємо слова геніального науковця й мислителя, основоположника вчення про наукознавство, першого президента Української академії наук В. І. Вернадського: “Кожне покоління наукових дослідників шукає й знаходить в історії науки відбиття наукових течій свого часу. Рухаючись уперед, наука не лише творить нове, але неминуче переоцінює старе, пережить” (Вернадский 1922: 112). На зламі століть завжди змінюються ціннісні орієнтири.

Саме тому на часі узагальнення слов'янського досвіду досліджень у галузі термінознавства кінця XX – початку XXI ст., відсутність якого спонукає до здійснення інформаційно-логічного та концептографічного аналізу теоретичних і практичних здобутків термінологів слов'янських країн. Звичайно, в одній статті важко дати вичерпний аналіз і цілісну картину основних напрямів, проблем і тенденцій розвитку сучасного славістичного термінознавства, оцінюючи все те, що вже напрацьовано в цій сфері наукової діяльності з подальшим її прогнозуванням. Прокоментуємо лише деякі з них.

Насамперед **загальнотеоретична проблематика**. У слов'янському термінознавстві кінця XX – початку XXI ст. її репрезентують близько 100 фундаментальних праць, із яких 62% розкривають проблематику трьох основних парадигмових напрямів: 1) *системно-структурного / традиційного* – 28% (із домінуванням ономасіологічного, семасіологічного та історичного аспектів з огляду на теоретико-методологічні засади сучасної термінографії), зокрема: в болгарському термінознавстві – праці М. Попової, С. Колковської, Кр. Кабакчиева, А. Христової, Б. Попова, Б. О. Алексієва; російському – М. М. Володіної, Л. М. Алексєєвої, С. Д. Шелова, М. В. Марчук, Г. А. Діанової, Т. С. Коготкової, О. В. Борхвальдт; польському – Ю. Люкшина, В. Змарзер; словацькому – В. Крупи, З. Юрчацкової; українському – Р. В. Іваницького; словенському – Я. Гонзак-Ягіч та ін.; 2) *функціонального* – 24% (в перекладацькому, лінгводидактичному, комунікативному, стильовому й стилістичному аспектах з огляду на проблематику термінологічної варіантності, термінознавчої теорії тексту, теорію і практику термінографії), наприклад, у працях: польських дослідників – О. Ващук-Зінь, В. Пителя, Г. Вишневської, Г. Новотка, М. Лукасика; російських – О. М. Пономарьової, Н. Ю. Салтанової, Л. М. Єлізарової, О. В. Карпової, Д. О. Разорьонова, Р. С. Стоянової, М. В. Черкунової, Ю. В. Сложєнікіної, А. Л. Коготіжевої, Є. Г. Пирікова, І. С. Кудашева; білоруських – К. П. Любецької, І. М. Салькової; українського дослідника П. О. Селігея; 3) *когнітивного* – 10% (не лише власне лінгвістичного, зокрема когнітивно-номінативного, -семасіологічного й -комунікативного аспектів, а й лінгвотехнологічного – інформаційно-технологічного, автоматизації термінографічної роботи в перекладацькому й зіставному аспектах з огляду на проблематику лінгвософії, інформаційно-семіотичної теорії терміна та комп'ютерної термінографії), наприклад: у російському термінознавстві – праці Е. А. Сорокіної, Є. І. Шестак, С. В. Гриньова, В. І. Михайлової, Н. Ю. Зайцевої; польському – Я. Валінського; словенському – Ш. Вінтар; українському – В. Л. Іващенко. Помітну нішу займають дослідження: 1) *крос-парадигмові* (26%), зокрема *структурно-функціональні* (наприклад, праці: російських мовознавців – Г. П. Мельникова, О. В. Суперанської, Н. В. Подольської, Н. В. Васильєвої, А. М. Зарви, О. О. Нікуліної, М. В. Зимової, М. В. Косової, М. М. Горбушиної, Л. М. Алексєєвої, В. Ю. Соболевої,

К. Я. Авербуха, В. М. Лейчика; польських – С. Гайди, Л. Бесекирської; білоруських – А. І. Багдзевича, Л. А. Антонюк; болгарської дослідниці Е. Петкової; українського дослідника Р. І. Дудка) та *функціонально-когнітивні / когнітивно-функціональні* когнітивно-комунікативного, -семіотичного, -лінгвопрагматичного й -дискурсивного спрямування (наприклад, в українському термінознавстві – наукові пошуки О. М. Ільченко, Е. Ф. Скороходька, І. А. Колеснікової, О. І. Багрій; російському – Л. Ю. Буянової, О. С. Кузьминої, О. Й. Голованової, Н. С. Мілянчук, К. Б. Свойкіна, Р. З. Загідулліна, Н. Л. Моргун, О. А. Болдирєвої, В. В. Кузнєцової); 2) *крос-дисциплінарні* (14%) із таких аспектів: інтегративного (в Болгарії – М. Попова, в Польщі – С. Груча), соціолінгвістичного (в Україні – А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько), історіографічного (в Росії – В. А. Татаринів), цивілізаційного (в Росії – О. В. Суперанська, Н. В. Подольська, Н. В. Васильєва; в Чехії – С. Жажа), лінгводидактичного (в Росії – О. О. Макарова, О. І. Архипова) та маргінального (в Україні – В. С. Лук'янець, О. М. Кравченко, Л. В. Озадовська, С. М. Ягодзінський, О. В. Тріщук), який фактично виходить за межі термінознавства й лінгвістики як таких (Іващенко та ін. 2013).

Проблематика **галузевого слов'янського термінознавства** постала з **практики перекладацької діяльності** ще Кирила та Мефодія, які, за спостереженнями Є. М. Верещагіна, свого часу заклали підвалини слов'янської теолого-філософської мови як творці першої філософської термінології на слов'яно-болгарській мові. Як приклад, дослідник наводить ототожнення Кирилом та Мефодієм у Пролозі Святого Письма грец. λόγος і слов. *слово*, в результаті чого солунські брати “здійснили індивідуальний акт термінотворчості. Вони перенесли слов'янське побутове загальномовне слово *слово* до розряду термінів”, що потягло за собою “перенесення на слов'янську побутову лексему грецької філософської (і невіддільної від неї богословської) семантики”. Так, вважає відомий науковець, з'явився перший філософський термін на слов'янській основі, витворений прийомом транспозиції (Верещагин 2009: 4–6). Сьогодні ж у **перекладному термінознавстві** слов'янського мовного ареалу, розпрацьованому на засадах теорії перекладу в терміноцентричному й текстоцентричному аспектах, переважає перекладацька проблематика у форматі “неслов'янська (із домінуванням англійської) – слов'янська” мови, зокрема російська (С. Г. Ватлєцов, В. В. Загородня, І. Е. Коротаєва, Д. І. Лебедєв, Л. І. Борисова, С. В. Сахневич, Ю. В. Сапожніков), українська (Л. І. Вергун, П. А. Матюша, А. Д. Олійник, М. Б. Білан, К. С. Французова, С. Я. Янчук, П. В. Демешко, О. О. Мушніна, К. С. Макеєв, М. О. Кур'янова), хорватська (А. Гьюран-Коха), білоруська (Д. В. Степанова), болгарська (Д. Д. Янкова), словацька (М. Шкрлтанова), польська (М. Ольпінська-Мазурек) (Іващенко–Яценко 2013: 5–25). Серед монографічних і дисертаційних досліджень у сучасному слов'янському термінознавстві (на відміну від власне

мовознавчих розвідок) майже відсутня проблематика перекладу у форматі “слов'янська – слов'янська” мови.

Натомість саме в аспекті міжслов'янської мовної взаємодії (паралельно з неслов'янсько-слов'янською) заявила про себе **проблематика порівняльно-зіставного термінознавства**. Цей напрям наукових пошуків у сучасній термінознавчій славістиці засвідчують, наприклад, праці: у Чехії – зіставні (Р. Блатна, Н. Лазурова, І. Якимовська), порівняльно-[історично-]зіставні (Я. В. Комаркова); у Словаччині – зіставні (М. Благо, Ф. Гайзер); у Болгарії – зіставні (І. Т. Атанасова, Л. Кірова), стилістично-зіставні (Д. Лесневська, Л. Манолова, Н. Боянова, Х. Дейкова, К. Стоматов); у Польщі – зіставні (Т. М. Лізісова, Б. Попьолек, А. Ситарський, В. М. Стец, Л. Ламбейнова); у Хорватії – зіставні (І. Фабіяніч); у Сербії – зіставні (В. Костиц), стилістично-зіставні (Н. Лаїновіч-Стояновіч); у Білорусі – зіставні (М. Г. Антонюк), порівняльно-[історично-]зіставні (Г. А. Гвоздович, Н. О. Старостенко), лінгвоконцептологічно-зіставні (О. І. Десюкевич); у Словенії – порівняльно-зіставні (Я. Гонзак-Ягіч), крос-дисциплінарні порівняльно-[історично-]зіставні (К. Шкрубей); в Україні – зіставні (А. А. Бурячок, І. В. Коропенко, М. Г. Зеленцова, Л. П. Васильєва), порівняльно-[історично-]зіставні (О. А. Войцева); в Росії – зіставні (О. С. Сергієнко, Я. Монкоша-Богдан), лінгвоконцептологічно-зіставні (К. Люцинські), порівняльно-[історично-]зіставні (Є. Мароевіч, О. А. Седакова, Є. С. Сорочану) (Івашенко–Туровська 2014: 24–43).

Загалом у слов'янському термінознавстві кінця ХХ – початку ХІХ ст. у зазначених аспектах переважають контрастивно-зіставні дослідження. Власне зіставні й порівняльно-[історично-]зіставні у форматі міжслов'янських паралелей становлять всього 1,1% від загальної кількості праць, присвячених проблемам вивчення галузевих термінологій.

Кожний ареал слов'янської культури має свої традиції, особливості формування й розвитку галузевих термінологій та оформлення їх у національні терміносистеми, які склалися впродовж багатьох років, що ось уже понад століття є предметом традиційної для термінологів дискусії щодо вироблення термінології на національній / [загально]народній / живомовній чи інтернаціональній / міжнародній основі, щодо асиміляції запозичень, власне іншомовних (чужомовних) і гібридних термінів. Це те, що об'єднує термінологів слов'янського світу в прагненні пізнати таємниці термінопороджувального потенціалу рідної мови, народної та індивідуальної термінотворчості. Біля першовитоків цієї архіскладної термінознавчої проблеми свого часу стояли відомі науковці-просвітителі й енциклопедисти, будителі й народники в різних слов'янських країнах, наприклад: у Чехії *ще в ХІV ст.* – релігійний мислитель і філософ Т. Штітне (ЭСБЕ 1890–1907), якого деякі дослідники вважають засновником богословської та філософської чеської термінології (Товканець 2012: 225–226); *на теренах Польщі в середині ХV ст.* – лікар і

природничник Я. Станко, який уклав перший природничо-лікарський перекладний словник наукових і народних термінів латинською, польською, німецькою та чеською мовами (Borsucka 1959: 202–212), пізніше у *XVI ст.* – математик, архітектор, риторик С. Сольський (Solski 1683–1686; Solski 1690), який писав фахові праці польською мовою; у *Росії в XVIII ст.* – М. В. Ломоносов (Ломоносов 1803: 3–10), який доволі часто використовував питомо російські терміни, надаючи їм нових термінологічних значень, замість чужоземних слів або сам творив терміни від російських чи слов'янських основ; *на теренах Словаччини в середині XIX ст.* – М. Годра (Godra 1851, 1866, 1867–1870), який, аналізуючи терміни з логіки, математики, геометрії, загальні назви наук у їх зіставленні в чеській, словацькій та інших слов'янських мовах, граматичні терміни в зіставленні словацькою та німецькою мовами, створював інколи не завжди вдалі власні терміни; *в Україні в другій половині XIX ст.* – М. Левченко (Левченко 1861), який зазначив, що терміни повинні бути загальнозрозумілими, а якщо з'являється необхідність їх запозичити, то вони повинні легко вимовлятися; *в Болгарії на початку XX ст.* – М. Іванов (Іванов 1903, 1906); у *Словенії* – Р. Бадьюра (Badjura 1921), який проголосив ідею чистоти словенської мови, уникнення вживання іншомовних слів, зокрема германізмів, “механічного” перекладання термінів, творення словенської термінології на національній основі та ін.

Сьогодні бракує зіставних досліджень, які б узагальнили досвід вивчення цього наріжного питання у слов'янському термінознавстві, зокрема в аспекті проблем міжслов'янської взаємодії галузевих термінологій. Однією зі спроб здійснити огляд пуристичних тенденцій при термінотворенні в історії деяких неслов'янських та слов'янських мов є стаття українського мовознавця П. О. Селігея “Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі”, у якій наголошено, що пуризм – це не випадкове явище, а закономірне, яке відбувалося в різних мовах європейського культурного ареалу. Це також усвідомлення потреби оберігати самобутність рідної мови (Селігей 2008: 49–66). Зважаючи на те, що проблематика національного / [загально]народного / живомовного в термінології в різних країнах у різні часи мала й має свою ідеологію, мовні доктрини, політичні орієнтири, вона й досі залишається актуальною задля віднаходження тих місточків термінологічної еквівалентності, які допомагають порозумітися у використанні питомих термінів у різних слов'янськомовних просторах.

Саме цьому сьогодні сприяють **історико-етимологічні й діалектологічні дослідження** галузевих терміносистем, наприклад, сучасних мовознавців: словацьких – М. Буялкової; білоруських – Л. І. Рабаданової, Д. В. Дзятка; російських – М. В. Марчук, Т. І. Орехової; українських – В. В. Захарчин, Я. П. Яремка, С. М. Дорошенко, С. В. Бібли, О. Я. Андріянової; хорватських – Д. Столац, Ж. Степаніча, Ш. Джурджи; словенських – Т. Корошца; словацьких –

М. Кожуркової, **М. Пугали та ін.** Проблематику номінативних процесів у народній регіональній / діалектній термінології окремих галузей людської діяльності в етимологічному, історичному, типологічному, структурно-генетичному та зіставному аспектах у слов'янському ареалі засвідчують, наприклад, праці: у Польщі – А. Басари та Я. Басари; Сербії – Д. Црняк; Словенії – Р. Кошути й Т. Логар; Болгарії – Й. Х. Василевої; Словаччині – П. Рогарика; Македонії – Б. Відоскі; Білорусії – Т. О. Кісель; Україні – О. Є. Гриджук; Росії – Н. В. Лабунець. Такі дослідження ініціюють також етнолінгвістичну, лінгвокультурологічну й картономовну проблематику.

Зародження **прикладного слов'янського термінознавства** як самостійного наукового напрямку можна датувати серединою ХХ ст., коли в 1960 р. на одному із засідань лінгвістичної підкомісії (МТКЛ) у Празі було підтримано ініціативу проф. Л. Андрейчина укласти “Slovník slovanské lingvistické terminologie = Словарь славянской лингвистической терминологии = Dictionary of Slavonic Linguistic Terminology” (Jedlička (věd. red.) 1977–1979). Відтак інституціоналізаційно було закладено підвалини **слов'янської перекладної термінографії**, проблематика якої постала з практики укладання першого лінгвістичного словника 11-ма слов'янськими і 3-ма західними мовами. Цей магістральний напрям діяльності вимагає активізації та консолідації зусиль термінологів різних слов'янських країн, оскільки сьогодні бракує саме міжслов'янських словників. Щоправда, в кожному ареалі слов'янської культури помітним є домінування впливу на формування галузевих термінологій тієї чи іншої мови, що, власне, й відбиває термінографічна практика.

Для прикладу. Діахронний аналіз здобутків української перекладної термінографії за бібліографічними показниками М. Комової (Комова 2003), Т. Кульчицької (Кульчицька 1999) та власними спостереженнями показав, що з-поміж майже 1 200 галузевих словників, виданих переважно на теренах України з другої половини ХІХ ст. й до сьогодні, 65,1 % – це перекладні, серед яких 42,5 % – праці у форматі “слов'янська – слов'янська” мови. Словники у форматі “неслов'янська – слов'янська // слов'янська – неслов'янська” мови становлять 22,6 %. Тобто їх удвічі менше. 40,2% міжслов'янських словників (переважна більшість) – це “російсько-українські / українсько-російські” і лише 2,2% – “чесько-український”, “сербсько-український / українсько-сербський”, “українсько-хорватський”, “російсько-польсько-український”, “польсько-український / українсько-польський” словники. У цьому ракурсі для зіставлення на перспективу цікаво було б простежити в діахронії здобутки слов'янської перекладної термінографії у форматі “слов'янська – слов'янська” мови й на теренах інших країн. Синхронний огляд перекладних міжслов'янських галузевих словників, здійснений за бібліографічним показником “Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1997 z uzupełnieniami za lata 1992–1996” (Rudnik-Karwatowa (red.) 2003) показав, що за

окреслений період у слов'янському мовному просторі не було жодного галузевого словника у форматі “слов'янська – слов'янська” мови. Проте є термінографічні праці у форматі “слов'янська – неслов'янська // неслов'янська – слов'янська” мови (10 словників).

Задля узагальнення саме слов'янського термінографічного досвіду за період кінця ХХ – початку ХХІ ст. сьогодні важливо укласти “Зведений показчик слов'янської термінографії”, на основі якого перспективним є створення **слов'янської термінографічної бази даних**. У нагоді може стати досвід розроблення й функціонування, наприклад: 1) інформаційно-пошукової системи iSybislaw – бібліографічної бази даних зі славістичного мовознавства, сформованої за опікуванням Інституту славістики Польської академії наук, Слов'янського фонду, Варшавського наукового товариства (iSybislaw 2013); 2) об'єднаної онлайн-бібліографічної системи і послуг COBISS – віртуальної бібліотеки як єдиної довідкової платформи, що інтегрує національні бібліотечно-інформаційні системи Словенії, Сербії, Македонії, Боснії і Герцеговини, Чорногорії, Болгарії (COBISS 1997–2016); 3) бібліографічної бази даних “Мовазнаўчая беларусістыка”, зніційованої Центральною науковою бібліотекою НАН Білорусі (Мовазнаўчая беларусістыка 2004–2015); 4) корпусу словенських бібліотечних текстів (Korpus bibliotekarstva 2011) та словникового порталу Termania (Termania 2010–2016), які створено зусиллями Бібліотекарської термінологічної комісії на чолі з І. Канічем та ін.

Запити сучасного інформаційного суспільства вимагають також розбудови такого напрямку слов'янського термінознавства як **комп'ютерна термінографія**, а отже, створення міжслов'янських та міжслов'янсько-неслов'янських галузевих електронних словників. Солідний досвід роботи в цій царині мають науковці відділу термінологічних словників Інституту словенської мови Ф. Рамовша, які активно працюють над укладанням електронних одномовних (словенськомовних) і багатомовних перекладних термінографічних праць переважно у форматі “неслов'янська – словенська” мови (Terminologičše 2004–2016). На сайті Українського мовно-інформаційного фонду НАН України розроблено ON-LINE ресурси, зокрема “Український національний лінгвістичний корпус”, 4 багатомовні електронні словники й 2 віртуальні термінографічні лабораторії (РЕСУРСИ 2001–2016). Вагомі напрацювання в цьому аспекті є й в інших країнах.

Ще один запит сучасного інформаційного суспільства – це створення **термінологічних баз даних** задля “утримання в актуалізованому стані” (Мищенко 2011: 328) у форматі термінологічних одиниць усього накопиченого в процесі еволюції наукового та професійного знання, відповідно впорядкованого в моно- та міжлінгвальному середовищах. І тут славістичне термінознавство теж має певні здобутки. Зокрема в Інституті хорватської мови і мовознавства розроблено хорватськомовну багатогалузеву термінологічну базу

даних Struna (Struna 2016), що містить покликання на національні та міжнародні термінологічні бази даних, портали, блоги, соціальні мережі, веб-сайти, Портал хорватської математичної термінології (HRANA 2005–2006). Мовознавці відділу Словацького національного корпусу Інституту мовознавства ім. Л. Штура САН створили багатогалузеву Словацьку термінологічну базу даних (Slovenská terminologická databáza 2016), яка, крім власне словацькомовного термінологічного контенту, також містить інформацію та покликання на термінологічні бази інших країн, міжінституційні й міжнародні бази, термінологічні електронні словники, електропедії, мережі, портали, національні й міжнародні термінологічні центри, з-поміж яких є кілька у форматі “неслов'янська – слов'янська” мови (решта одномовні). У межах проекту, підтриманого Міністерством культури Чеської республіки, у форматі “чеська – англійська” / “англійська – чеська” мови сьогодні створено Чеську термінологічну базу даних із бібліотекознавства та інформатики (TDKIV 2015), якою керує Інститут бібліотекознавства Національної бібліотеки Чехії. Інститут російської мови ім. В. В. Виноградова РАН і компанія «Словари.ру» створили Електронну базу даних “Географическая терминология Европейского севера России” (Географическая терминология 2005). Софійський університет імені святого Климента Охридського розробив Багатомовну термінологічну базу даних із текстовим корпусом (Многоязычна терминологична банка 2016), у якій з-поміж слов'янських мов засвідчено лише болгарську.

Отже, галузеві словники (у паперовому чи електронному форматах) так само, як і електронні бази даних, корпуси, онлайніві ресурси, віртуальні термінографічні лабораторії, електронні бібліотеки реагують на запити суспільства. Домінування одних та відсутність соціального запиту на інші засвідчує різну інтенсивність народногосподарських і політико-економічних зв'язків між самими слов'янськими країнами. Там, де зв'язки слабкі, їх потрібно налагоджувати й зміцнювати, ініціюючи міжнародні термінологічні проекти із залученням не лише мовознавців, а й фахівців різних галузей знань. Сьогодні такі проекти є особливо актуальними, оскільки саме “термінологічне самовизначення” (Селігей 2008: 64) національною мовою, у якій “понад 90% нових слів <...> становить спеціальна лексика” (Гринев-Гриневич 2008: 5), та збереження термінологічного фонду слов'янськими мовами може протистояти сильному впливу англізації. У цьому ракурсі в роботі з термінологією важливо зосереджувати увагу на віднаходженні, з одного боку, “національного в інтернаціональних термінах”, з другого – “інтернаціонального в термінах із національною основою”, адже “в основі інтернаціонального завжди лежить національне” (Ткачева 1987: 54).

На перспективу об'єднаними зусиллями слов'янських термінологів у лінгвотехнологічному аспекті актуальним є створення **термінологічного порталу слов'янськими мовами**. Певні напрацювання в цьому напрямі

слов'янська спільнота вже має, а саме: у Хорватії – Хорватський термінологічний портал (Hrvatski terminološki portal 2016); у Словенії – спроба створення Словенського термінологічного порталу (Slovenski terminološki portal 2009); в Україні – створення в лабораторії комп'ютерної лінгвістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка Лінгвістичного порталу MOVA.info (MOVA.info 2003–2016); у Росії – це розроблення в Термінологічному центрі Інституту російської мови РАН, щоправда, в закритому доступі Термінологічної бази знань “Научная терминология” / ТБЗ НТ (Научная терминология 2014), яка охоплює різні дисципліни й, крім структурованих знань про термінологію на російській і англійській мовах, містить також термінологічний банк даних.

Отже, сьогодні актуальним є питання вироблення теоретичних і лінгво-технологічних засад саме слов'янського термінознавства як розділу лінгвістичної славістики, розроблення концепції єдиного, проте поліпарадигмового слов'янського термінознавчого, термінографічного й термінологічного просторів (традиційного, електронного та віртуального) у форматі підготовки до створення термінологічного порталу слов'янськими мовами. Організація такої архіважливої термінологічної справи передбачає тісну взаємодію термінологічних традицій і термінознавчих здобутків не лише слов'янських, а й неслов'янських країн.

ЛІТЕРАТУРА

- Білоус 2008: Т. М. Білоус, *Натуралізм та когнітивний поворот у філософії науки*, *Вісник Національного авіаційного університету*, 2, 27–32.
- Верещагин 2009: Е. М. Верещагин, *Истоки славянского терминотворчества: Кирилл и Мефодий*, *Славянское терминоведение*, 1, 4–6.
- Вернадский ²1922: В. И. Вернадский, *Очерки, речи*, Пг.: НХ-ТИ.
- Географическая терминология 2005: *Электронная база данных “Географическая терминология Европейского севера России”*, <http://www.slovari.ru/default.aspx?s=0&p=5472>
- Гринев-Гриневиц 2008: С. В. Гринев-Гриневиц, *Терминоведение*, Москва: Издательский центр “Академия”.
- Завьялова 2012: М. П. Завьялова, *Когнитивный “поворот” в науке и философии*, *Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология*, 2(18), 5–12.
- Иванов 1903: М. Иванов, *По историята на нашата граматическа терминология*, *Периодично списание на Бълг. книжовно дружество*, 1(XIV), 1–194.
- Иванов 1906: М. Иванов, *По историята на нашата граматическа терминология*, *Периодично списание на Бълг. книжовно дружество*, 1 (XVII), 1–67.
- Іващенко та ін. 2013: В. Л. Іващенко, Л. В. Туровська, І. А. Казимирова, Н. О. Яценко, *Загальне слов'янське термінознавство: основні напрями досліджень*, *Слов'янські обрії*, 6/1, 225–244.

- Іващенко–Яценко 2013: В. Л. Іващенко, Н. О. Яценко, Галузеве слов'янське термінознавство функціональної дослідницької парадигми кінця ХХ – початку ХХІ століть, *Українська термінологія і сучасність*, 2013, 9, 5–25.
- Іващенко–Туровська 2014: В. Л. Іващенко, Л. В. Туровська, Слов'янське зіставне, порівняльне і типологічне термінознавство кінця ХХ – початку ХХІ століть, *Мовознавство*, 2014, 2, 24–43.
- Комова 2003: М. Комова, *Українська термінографія 1948–2002: Бібліографічний покажчик*, Львів: Ліга-Прес.
- Кульчицька 1999: Т. Ю. Кульчицька, *Українська лексикографія ХІІІ–ХХ ст.: Бібліографічний покажчик*, Львів: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України.
- Левченко 1861: М. Левченко, Зам'ятка о русинской терминологии, *Основа. Южно-русский литературно-ученый вѣстникъ*, 7, 183–186.
- Ломоносовъ 1803: М. В. Ломоносовъ, Предисловіе о пользѣ книгъ церковныхъ, *Полное собрание сочиненій Михайла Васильевича Ломоносова*, 1, Санктпетербургъ: Иждивеніємъ Императорской Академіи Наукъ.
- Мищенко 2011: А. Мищенко, Сучасні тенденції термінотворення та стандартизації термінології, *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: філологічні науки (мовознавство)*, 95(2), 328–333.
- Многоезична термінологічна банка 2016: *Многоезична термінологічна банка с текстови корпуси*, <http://elang.ermena.com>
- Мовознаўчая беларусістыка 2004–2015: *Бібліяграфічная база даных “Мовознаўчая беларусістыка”*, <http://libcat.bas-net.by/belmoval>
- Научная терминология 2014: Терминологическая база знаний “Научная терминология” (ТБЗ НТ), http://www.ruslang.ru/agens.php?id=terminol_results
- РЕСУРСИ 2001–2016: *РЕСУРСИ на сайті Українського мовно-інформаційного фонду НАН України*, <http://lcorp.ulif.org.ua>
- Селігей 2008: П. О. Селігей, Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі, *Мовознавство*, 2008, 1, 49–66.
- Ткачева 1987: Л. Б. Ткачева, *Основные закономерности английской терминологии*, Томск: Изд-во Томского университета.
- Товканець 2012: Г. Товканець, Соціально-економічні й історико-педагогічні передумови становлення економічної освіти у вищій школі Чехії, *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 2, 221–232.
- ЭСБЕ 1890–1907: Штитный, Фома, *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, СПб., 82(4 доп.), https://ru.wikisource.org/wiki/ЭСБЕ/Штитный,_Фома
- Badjura 1921: R. Badjura, *Smuška terminologija*, Ljubljana: [s. n.].
- Borsucka 1959: M. Borsucka, Słownik przyrodniczy Jana Stanki z 1472 r. Poprawki do przedruku J. Rostafińskiego, *Rozpr. Kom. Jęz.*, Wrocław: Wrocławskie Tow. Nauk., 1, 202–212.
- COBISS 1997–2016: *COBISS = Co-operative Online Bibliographic System & Services*, <http://www.cobiss.si/>
- Godra 1851: M. Godra, Priňesok ku vedecko-slovenskjemu názvoslovú, *Slov. pohľady* II, 1851, 95–96.
- Godra 1866: M. Godra, Náznaciny k názvosloviu do mluvnice slovenskej patriacemu, *Sokol* V, 1866, 226–357.

- Godra 1867–1870: M. Godra, Rozíriedenie slovies slovenských, zvlazte nezavísivých, *Malice slovenskej* III–IV, 2, 22–27; V, 1, 52–59; VI, 1, 47–55; VII, 1, 5–35.
- HRANA 2005–2006: *Portal Hrvatskog Računalnog Nazivlja*, <http://hrana.ffzg.hr/default.aspx>
- Hrvatski terminološki portal 2016: *Hrvatski terminološki portal*, <http://nazivlje.hr>
- iSybislaw 2013: *iSybislaw = Bibliograficzna baza danych światowego językoznawstwa slawistycznego*, <http://www.isybislaw.ispan.waw.pl>
- Jedlička (věd. red.) 1977–1979: A. Jedlička (věd. red.), *Slovník slovanské lingvistické terminologie = Словарь славянской лингвистической терминологии = Dictionary of Slavonic Linguistic Terminology*, 1–2, Praha: Academia.
- Korpus bibliotekarstva 2011: *Korpus bibliotekarstva*, <http://terminologija.blogspot.si/p/korpus.html>
- MOVA.info 2003–2016: *Лінгвістичний портал MOVA.info*, <http://www.mova.info>
- Rudnik-Karwatowa (red.) 2003: Z. Rudnik-Karwatowa (red.), *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1997 z uzupełnieniami za lata 1992–1996*. – Warszawa: SOW.
- Slovenská terminologická databáza 2016: *Slovenská terminologická databáza*, <http://data.juls.savba.sk/std/O%20projekte/Odkazy>
- Slovenski terminološki portal 2009: *Slovenski terminološki portal*, <http://lojze.lugos.si/stp/index.html>
- Solski 1683–1686: S. Solski, *Geometra Polski. To Iest Navka Rysowania, Podział, Przemieniania y Rozmierzania Liniy, Angulow, Figur y Brył pełnych*, Kraków: w Drukarni Gerzego y Mikołaja Schedlow, 1–3.
- Solski 1690: S. Solski, *Architekt Polski. To Iest Navka Vlzienia Wszelkich Ciezarow, Vżywania potrzebnych Machin, ziemnych y wodnych, Stawiania ozdobnych Kościołow*, Kraków: Drukarnia Mikołaja Alexandra Schedla.
- Struna 2016: *Struna. Hrvatsko strukovno nazivlje*, <http://struna.ihj.hr>
- TDKIV 2015: *Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy*, <http://tdkiv.nkp.cz>
- Termania 2010–2016: *Termania*, <http://www.termania.net>
- Terminologišče 2004–2016: *Terminologišče*, <http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/slovarji#v>

Виктория Людвиговна Иващенко

СЛАВЯНСКОЕ ТЕРМИНОВЕДЕНИЕ:
ПРОБЛЕМАТИКА И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Резюме

Сохранение славянской идентичности языковых форм выражения терминов, интернациональных по содержанию, предполагает развитие такого направления лингвистической славистики как славянское (славистическое) терминоведение, проблематика которого имеет свою специфику. Общие тенденции развития этого направления на рубеже столетий определяет “когнитивный поворот в философии науки”. Для современного славистического терминоведения первостепенными задачами являются следующие: 1) в теоретическом аспекте – а) пересмотр некоторых традиционных постулатов общей теории термина, сформулированных еще до когнитивизации науки на принципах инженерной концепции развития терминологии, разработанных для нужд стандартизации и нормирования научно-технических терминов; б) формулирование новых теоретических постулатов на принципах уже когнитивизированной философии науки с учетом особенностей использования терминов в социогуманитарной сфере и выполняемой ими коммуникативной функции в профессиональной среде; 2) в практическом аспекте – формирование лингвотехнологической концепции развития прикладного терминоведения с учетом особенностей социального запроса на термин и языковое регулирование терминологии в разных славянских странах.

Общетеоретические проблемы в славянском терминоведении конца XX – начала XXI вв. представлены более чем в 100 фундаментальных трудах, среди которых 62 % раскрывают проблематику трех основных парадигмальных направлений: системно-структурного / традиционного (28%), функционального (24%) и когнитивного (10%). Значительное место занимают исследования кросс-парадигмальные (26%) и кросс-дисциплинарные (14%).

У истоков отраслевого славянского терминоведения лежит практика переводческой деятельности Кирилла и Мефодия. Сегодня в переводном терминоведении славянского языкового ареала превалирует проблематика формата “неславянский (с доминированием английского) – славянский” языки. В аспекте межславянского языкового взаимодействия (параллельно с неславянско-славянским) несколько фрагментарно заявила о себе проблематика сравнительно-сопоставительного терминоведения (всего 1,1%).

Более столетия длится традиционная для терминологов дискуссия о формировании терминологии на национальной / [обще]народной или интернациональной / международной основе, об ассимиляции заимствований, собственно иноязычных и гибридных терминов. Это то общее, что объединяет отраслевые терминологии всех славянских стран. Возле истоков этой архисложной терминоведческой проблемы в свое время стояли ученые-просветители, энциклопедисты, будители и народники в разных славянских странах. Сегодня нет фундаментальных сопоставительных и прогностических исследований, которые бы обобщили опыт изучения этого важного вопроса в славянском терминоведении. Нитями терминологической эквивалентности, которая помогает взаимопониманию в использовании исконных терминов в разных славянских языках, являются историко-этимологические и диалектологические исследования. Анализ проблематики современного отраслевого славянского терминоведения требует отдельного изучения.

Зарождение прикладного славянского терминоведения как самостоятельного направления научных исследований можно датировать серединой XX в., когда в 1960 г. на одном из заседаний лингвистической подкомиссии (МТКЛ) в Праге была поддержана инициатива составить “Slovník slovanské lingvistické terminologie = Словарь славянской лингвистической

терминологии = Dictionary of Slavonic Linguistic Terminology” (1977–1979). Таким образом заявила о себе славянская переводная терминография. Синхронный обзор переводных межславянских отраслевых словарей показал, что в славянском языковом пространстве очень мало словарей формата “славянский – славянский” языки.

Запросы современного информационного общества требуют также развития такого направления славянского терминоведения как компьютерная терминография, и таким образом, создания межславянских и межславянско-неславянских отраслевых электронных словарей, терминологических баз данных, корпусов, онлайн-ресурсов, виртуальных терминографических лабораторий, электронных библиотек славянских языков. Солидный опыт исследований в этой области имеют языковеды и терминологи Хорватии, Словении, Словакии, Чехии, Украины, России, Болгарии, Польши.

Таким образом, сегодня важным является вопрос разработки теоретических и лингвотехнологических основ именно славянского терминоведения как раздела лингвистической славистики, создания концепции единого славянского терминоведческого, терминографического и терминологического пространств (традиционного, электронного и виртуального) в формате подготовки к созданию терминологического портала на славянских языках.

Ключевые слова: славянское терминоведение, общее терминоведение, переводное терминоведение, переводная терминография, межславянские отраслевые словари, диалектное терминоведение, сравнительно-сопоставительное терминоведение, терминологические базы данных, компьютерная терминография, терминологический портал на славянских языках